
**ABD’NİN KÜRESEL GÜVENLİK
ALGILAMASININ BÖLGESEL YANSIMALARI:
STRATEJİK SAVUNMA GİRİŞİMİ, ULUSAL
FÜZE SAVUNMA SİSTEMİ VE TÜRKİYE**

*İdris DEMİR * Ahi Evran Üniversitesi*

Abstract

It is possible to observe that the concepts such as “threat” and “security” have faced some changes throughout the time. Sovereign states are trying to prevent possible threats which can be directed towards their territories with pre-emptive attacks before such actions occur. The security zones of countries can be situated far from the countries under consideration. Various mechanisms should be created in order to contain probable threat zones under such circumstances. Strategic Defence Initiative and National Missile Defence projects have been employed for such kinds of concerns. The contribution and cooperation of regional allies are vitally important in successful delimitation of possible attacks to the welfare of the citizens in the initial phase. Therefore, for United States, the success of relevant security projects is related heavily to the contribution and cooperation of Turkey. What Turkey should do is to prepare a common ground for the interests of herself and her allies without deteriorating good neighbourly relations with her near abroad.

* Yrd.Doç.Dr., Ahi Evran Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

Özet

“Tehdit” ve “güvenlik” algılamalarının zaman içerisinde bir değişime uğradığını gözlemlenmek mümkündür. Hükümran ülkeler, sınırları dâhiline yönelmesi muhtemel bir tehdidi henüz ortaya çıkmadan önleyici saldırılarla önleme yoluna gitmeye çalışmaktadırlar. Ülkelerin güvenlik bölgeleri sınırlarının çok ötesinde konuşlanabilmektedir. Bu tür durumlarda yapılması gereken ise muhtemel tehdit bölgelerini muhasara altına alacak çeşitli mekanizmalar geliştirmektir. Stratejik Savunma Girişimi ve Ulusal Füze Savunma Sistemi projeleri bu çeşit kaygılar nedeniyle oluşturulmuştur. Vatandaşların refahına yönelebilecek olası saldırıları daha ilk filizlenme aşamasında başarılı bir şekilde bertaraf edebilmek için ise bölgesel müttefiklerinin işbirliği ve katkısı hayati derecede önemlidir. Bu nedenle, Amerika Birleşik Devletleri açısından ilgili güvenlik projelerin başarısı, Türkiye'nin katılımı ve katkısı ile yakından ilgilidir. Türkiye'nin yapması gereken, yakın çevresi ile olan iyi komşuluk ilişkilerine zarar vermeden, kendi çıkarları ile müttefiklerinin çıkarları için ortak bir zemin hazırlamaktır.

Giriş

Devletlerin öncelikli hedeflerinden bir tanesi vatandaşlarının refahını sağlamak, ekonomik kalkınmasına neden olmak ve hayat standartlarını yükseltmektir. Öncelikli hedeflerinden bir diğeri de vatandaşlarını ve topraklarını dışarıdan yönelecek düşmanca saldırılara karşı korumaktır. Bu saldırıları konvansiyonel silahlar ve asker kullanımını içeren topyekün bir savaş olabileceği gibi nükleer, kimyasal ve biyolojik unsurlar içeren kitle imha silahı başlığı taşıyan güdümlü balistik füzeler de olabilecektir.

Farklı zamanlarda farklı biçimlerde, farklı unsurlar içererek şekillenecek böyle bir saldırı karşısında ülkelerin güvenlik ve tehdit algılamalarını gözden geçirip o doğrultuda politikalar, çözümler ve alternatifler üretmeleri gerekecektir.

Ulusal güvenliklerini bir tehdit altında hisseden devletlerin ürettikleri politikalarda başka unsur ve devletlerin yardımına ve ittifakına ihtiyaç duymaları da muhtemel olabilecektir. Bulunulan ortamın tarihi ve coğrafyası bunu zorunlu kılacaktır.

Yakın tarihin seyri içerisinde Amerika Birleşik Devletleri de sınırlarına ve topraklarına yönelmesi muhtemel bir füze saldırısı tehditine karşı farklı dönemlerde farklı algılamalardan yola çıkarak füze savunma sistemleri geliştirme yoluna gitmiştir. Soğuk savaş döneminin sıcak at-

mosferinde Sovyetler Birliği füze saldırısı tehditine karşı güvenliğini sağlamak amacıyla uzayın da kullanımını içeren bir füze savunma sistemi öngörmüştür. Stratejik Savunma Girişimi bu algılamının bir ürünüdür.

Günümüzde ise küresel istikrarı zedelediği öne sürülen Kuzey Kore, İran ve –savaş öncesi- Irak gibi “haydut ülkeler”den yönelmesi muhtemel bir tehdiye karşı vatandaşlarını ve topraklarını güvence altına alabilmek için yeni bir sistem konuşlandırmaya yönelmiştir. Bunun sonucunda ise gerek dünya kamuoyunda gerekse de akademik çevrelerde büyük bir tartışma zemini bulan Ulusal Füze Savunma Sistemi ortaya çıkmıştır. Söz konusu bu her iki sistem bünyesinde de Türkiye’nin mutabakatı ve dolayısıyla ittifakı büyük bir önem arz etmiştir. Türkiye’nin ittifakı bu sistemlerin teknik özelliklerinin doğurduğu zorunluluklardan ortaya çıktığı gibi politik olarak da hareket kabiliyetinin artmasına yolaçmıştır.

Bu sistemleri tanımlayıp analiz etmeye çalışan bu çalışmada öncelikle stratejik savunma girişimi mercek altına alınmıştır. Türkiye’nin bu sistem içerisindeki yeri ve önemi ortaya konmuştur. Çalışma da ayrıca Ulusal Füze Savunma sisteminin gerekçeleri ve özellikleri incelemekle birlikte Türkiye’nin bu sistem bünyesindeki konumu da ortaya konmuştur. Bu sistemin bir parçası olmanın beraberinde getireceği kazanımlar ve kayıplar da ayrıca ortaya konmuştur.

I. Stratejik Savunma Girişimi

23 Mayıs 1983’te dönemin Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Ronald Reagan nükleer silahlara karşı balistik füze savunma sistemi geliştirme niyetinde olduklarını ilan etti.¹ Bundan önce böylesine geniş bir açıklama yapılmamıştı. Bu aynı zamanda Soğuk Savaş yıllarının en sıcak atmosferinin yaşanmasına neden olan nükleer silahların bir ülkeye karşı kullanımını engellemesi çalışmalarının temelini teşkil ediyordu.

Bunun nasıl yapılacağı, maliyetinin ne olacağı çalışıp çalışmayacağı, Sovyetler Birliğinin buna karşı bir sistem geliştirip geliştirmeyeceği çok net değildi. 1984 yılında “Sistem Mimarisi Çalışmaları” tamamlandı ve Ekim 1985’te sonuçlar kamuoyuna duyuruldu. Hem yerden hem uzaydan desteklenen fırlatılan füzeleri Amerikan topraklarına varmadan imha etmeyi öngören bir sistem ortaya konulmakta idi.²

¹ David M. Abshire, “Strategic Defence Initiative”, *NATO*, Vol.2, 1985, s.24.

² Abshire, ag.m., s.28.

Stratejik savunma girişimi çerçevesinde önerilen sistem yedi savunma aşaması, yörünge üzerindeki istasyonlar ve ateşleme mekanizması sistemlerinden oluşmaktaydı. Teknik açıdan proje ateşleme mekanizmasında kimyasal lazerlerden, x ışınli lazerlere kadar çeşitli özelliklerden oluşmaktaydı. Uygulanacak koruma sistemi savaş başlıkları üst atmosfere girdikten sonra (yaklaşık olarak 150 km yükseklikte) imha etmeye yönelikti.³

Sözü edilen bu savunma girişimi ve içeriği o dönem için yeni ve karmaşık bir teknoloji kullanımını gerekli kılmaktaydı. Aynı zamanda o dönemde yapılacak bir Rus saldırısına karşı yaklaşık 20 yıldır kullanılan eski ve ucuz teknolojiler ile karşılık verilebileceği kanısı hâkimdi. Gerekli görülen bir savunma için uzayın ve uzay üslerinin kullanımını içeren böyle bir uygulama "Yıldız Savaşları" diye de isimlendirilmiştir.⁴ Böylesi bir uzay teknolojisinin savunma amaçlı kullanımının getireceği mali yük ve bunun bütçeye yansımaları dönemin teknolojisi çerçevesinde hiç şüphesiz büyük oranlarda olacaktı.

Stratejik Savunma Girişimi'nin organizasyon öğelerinde de aksaklıklar gözlenmiştir. Projede kullanılacak bir kısım materyal ve bilgi birikimi için özel sektör firmalarının katılımı gerekli idi. Bu firmaların olaya bir güvenlik mantığı çerçevesinde bakmaktan ziyade ekonomik olarak değerlendirmelerinin yanısıra ordudan kaynaklanan bir kısım problemler de vardı.⁵ Stratejik Savunma Girişimi'nin bütçesinin bir bölümü Hava Kuvvetleri dolayısıyla Ordu'nun bütçesinden karşılanmaktaydı. Bu kurumların bu teknolojiyi finanse etme sebepleri ise savaş meydanında kullanımının olası etkileri idi.⁶ Ancak bu girişimin özellikle politik yönlerinin ağır bastığı açıktır. Birbirinden farklı araştırma programlarını düzenleyeceği ve muhtemelen birleştireceği düşünülen bir girişimi yalnızca askeri amaçlar için kullanmayı düşünmek; Soğuk Savaş yıllarında tarafların birbirlerine karşı kurmayı düşündükleri askeri üstünlük mantığını yansıması açısından da ayrıca dikkate değerdir.

Dönemin Birleşik Devletler Başkanı Ronald Reagan Yıldız Savaşları'nın amacının füzelerin Amerikan şehirlerine ulaşmadan imha etmeyi planlayan bir sivil savunma oluşumu olduğunu belirtmesine rağmen, ordu yetkilileri farklı düşünceler öne sürmekteydiler. Mayıs 1984'te General Abramson Yıldız Savaşları'nın "kısa dönem amacı"nın Amerikan

³ Abshire, ag.m., s.30

⁴ Baker, D., "The Making of Star Wars", *New Scientist*, 9 Temmuz 1987, s.17.

⁵ Marsh, P., "The Anatomy of Star Wars" *New Scientist*, 14 Kasım, 1985, s.24.

⁶ Marsh, a.g.m., s.25.

nükleer gücünü korumaya yönelik olduğunu ifade etmiştir.⁷ Bu da programa yönelik farklı bakış açılarını ortaya koyması açısından ayrıca dikkate değerdir.

Stratejik Savunma Girişiminin bu bağlamda bir nükleer silahsızlanmaya yol açamayacağı açıktır. Bu projenin yeterli derecede verimli olmamasının temel nedenleri arasında söz konusu projeye bakış açılarındaki farklılıklar, ekonomik etmenler ve teknolojik birikiminin yanısıra değişen uluslararası ortam ve konjüktür ayrı birer nedendir.

Amerikan toprakları dışardan gelecek düşmanca saldırılara karşı korumaya hedefleyen bu projeyi yenileri izlemiştir. Uluslararası camiada gündem oluşturan konulardan bir tanesi de Amerika Birleşik Devletlerinin "haydut ülkeler" olarak tanımladığı devletlerden yönelecek saldırılara karşı topraklarını korumayı amaçladığının önü sürdüğü ve bu nedenle oluşturduğu "Ulusal Füze Savunma Sistemi"dir. Bu sistemin içeriği ve özellikleri, Stratejik Savunma Girişimi ile farklılığı ise, başka bir bölümün konusudur.

II) Stratejik Savunma Girişimi ve Türkiye

"Yıldız Savaşları" olarak da adlandırılan bu savunma sisteminin etkin ve etkili bir şekilde konuşlandırılabilmesi için müttefiklerinin teknik ve politik desteğini alması zorunludur. Sovyetler Birliği'nden yönelmesi muhtemel böyle bir tehditi kontrol altında tutabilmenin temel unsurlarından bir tanesi de coğrafi olarak bu konumda hayati bir öneme sahip olan Türkiye'nin mutabakatı olduğu açıktır.

Bu savunma sistemini gerçekleştirmek için Amerika Birleşik Devletlerinin silahlanma yoluna girmesi sonucunda bir yansıma olarak Sovyetler Birliği'nin de belirli bir silahlanma programına yönelmesi doğal olarak beklenmelidir. Askeri harcamaların maliyeti de gözönüne alınacak olursa bunun ilgili ülkelerin bütçelerinde büyük oranda kayıplara yol açtığı gözlemlenebilecektir. Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecine girmesindeki önde gelen unsurlardan bir tanesi olan ekonomik kötü gidişin nedenlerinden birinin de ABD ile girdiği bu silanlanma yarışı olduğu açıktır.

Dönemin stratejik dengesini derinden sarsan Stratejik Savunma Girişiminin hedeflerine ulaşabilmesi için gerekli uluslararası kamuoyu desteğinin yanısıra teknik özellikleri nedeni ile de bir kısım ülkelerin işbirliğini gerektirdiği açıktır.

⁷ Haley, P., ve Meritt, J., *The Strategic Defence Initiative: Folly or Future?* (Wastview Press, Colorado, ABD, 1988), s.73.

Stratejik Savunma Sisteminin teknik özellikleri incelendiğinde herhangi bir füze saldırısı durumunda füzelerin tespit edilmesi, teşhis edilmesi, yerlerinin belirlenmesi ve izlenmesi ve imha edilmesi için çeşitli teknolojik uygulamalar gereklidir⁸ Füzeleri tespit edecek radar sistemlerinin yanısıra bunları imha edecek bir kısım enerji silahları kullanılmaktadır. Uzaya yerleştirilmiş lazerlerde kimyasal infraruj lazerleri kullanılmaktadır.⁹ Bunun yanısıra yeryüzüne konuşlandırılmış lazerler ile uzaya yerleştirecek aynalarla kısa dalgalı elektrikli lazerler yönlenecek füzeleri imha edebilecektir. Kullanılması düşünülen x ışını lazerleri ile de farklı boyutlarda ve ölçeklerde füzelerin imhası gündeme gelmektedir.¹⁰

Füzeleri imha etmek için ışın kullanma düşüncesi yerine başka bir yöntem olarak da ışın atomlarının kullanımı gündeme gelmiştir. Bu şekilde ışın atomlarının füzelerininin savaş başlıklarının iç kısımlarına kadar girip iç mekanizmalarını tahrip etmeleri mümkün olabilmektedir.¹¹

Sistemin bu teknik özelliklerinin etkin bir şekilde kullanımı ise Türkiye'nin desteğini gerekli kılmaktadır. Sistemin unsurlarının ve silahlarının bir bölümünün Türkiye'ye yerleştirilmesi zorunludur. Sistemin uygulanması çerçevesinde öngörülen "pop-out" kavramı bünyesinde saldırıda bulunmayı amaçlayan düşman füzelerine paralel havalanıp bunları doğrudan havada imha etmeyi hedefleyen lazer toplarının, olayın dinamiği açısından, bu füzelerin fırlatacağı yerlere çok yakın mevkilere yerleştirilmesi gerekmektedir.¹² Bu amaç için en uygun ortamı Türkiye sağlamaktadır.

Stratejik Savunma Girişimi bünyesinde kullanılması planlanan lazer tabancasının da yuvalanması açısından en uygun yer yine Türkiye'dir. Lazer tabancasının Sovyetler Birliği topraklarını sürekli olarak gözetleyecek jeosenkron aynayı sürekli görmesi gerekecektir.¹³ Bu nedenle söz konusu aynanın görüş sahasında ve Sovyetler Birliği topraklarına mümkün olduğu kadar yakın bir yerde konuşlanması istenecektir. Türkiye'nin bu sistem içerisindeki önemi tekrar ortaya çıkmaktadır.

Ancak burada sorun Türkiye'nin bu sistemde alacağı yer ile güvenliğinin ne kadarının bir tehlike altına gireceğidir. Bu sistemin konuşlan-

⁸ Baker, a.g.m., s.24.

⁹ James A., Abrahamson, "Strategic Defence Initiative", *Defence*, Ağustos 1984, s.33.

¹⁰ Abrahamson, a.g.m., s.33.

¹¹ Abrahamson, a.g.m., s.34.

¹² Tolga Yarman, *Stratejik Savunma Girişimi ve Türkiye* (Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, Ankara 1986), s.73.

¹³ Yarman, a.g.m., s.34.

dırılması öngörülen 1980'lerin ikinci yarısındaki tartışmalardan yaklaşık yirmi yıl önce yine Türkiye'ye konuşlandırılan Jüpiter füzeleri ve 1962 Küba Füze Krizi bunalımı hafızalarındaki tazeliğini korumakta iken olası muhtemel yeni gelişmelerin seyri bir soru işareti olarak kalmaktaydı.

Ne var ki günümüzde yerini yeni savunma yapılanması ve mimarilerine bırakan bu sistemin ortaya koyduğu bir temel gerçek vardır ki o da her şartta ve zamanda Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'nin ittifakını talep edeceğiydi.

III. Ulusal Füze Savunma Sistemi

Amerika Birleşik Devletleri 2010 yılından önce topraklarına yönelmesi muhtemel bir füzel saldırısına karşı ulusal bir füze savunma sistemi geliştirmeyi planlamaktadır.¹⁴ Kamuoyunda gündem oluşturan çeşitli tartışmalardan sonra Kuzey Kore, İran ve Irak gibi "haydut ülkeler"den yönelebilecek bir saldırı karşısında Amerikan topraklarını savunmak için böyle bir uygulamaya eğilme yönelimi ağırlık kazanmaktadır.¹⁵ Irak'taki Saddam rejiminin sahip olduğu öne sürülen kitle imha silahları dolayısıyla Irak'a yapılan hareket neticesinde ortaya yeni bir yönetim ve rejim çıkmakla birlikte sözkonusu füze savunma sistemi için gerekli görülen uygulamalara devam edilmiştir. Amerikan kamuoyunu oluşturan farklı politik gruplar da bu uygulamaya destek verirken savunma sisteminin konuşlandırılmasının hızı ile Rusya, Çin ve Avrupa ülkelerinin muhtemel endişelerinin nasıl giderileceği konusunda farklılıklar gözlemlenmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri sorununun kökeninde Kuzey Kore ve muhtemelen İran ve Irak'ın kendisine yöneltebileceği nükleer başlık taşıyan ve yakın bir gelecekte sahip olabileceği kıtalar arası balistik füze-lerden dolayı böyle bir uygulamaya yönelme ihtiyacı hissetmiştir.¹⁶

Süper Güçler arası rekabetin yaşandığı Soğuk Savaş'ın bittiği günümüz dünyasında, Amerika Birleşik Devletleri'nin karşı karşıya olduğu tehlikenin türü ve doğası değişmiştir. Sovyetler Birliği'nin tarih olması ile göreceli olarak daha küçük güçlerin yöneltebileceği küçük çaplı bir füze saldırısı riski artmıştır. Amerikan topraklarına yönelik bu riskin artmasının bir diğer nedeni de Kuzey Kore, İran ve Irak'ın balistik füze teknolojisi konusundaki bilgi birikiminin artmasıdır.

¹⁴ Ivo H.Daalder, James M.Goldgeier ve James M.Lindsay, "Deploying NMD: Not Whether, But How, *Survival*, cilt, 42, no.1, Bahar 2000, s.6.

¹⁵ Daalder, Goldgeier ve Lindray, a.g.m., s.6.

¹⁶ Victor Ufgoff, "Proliferation, Missile Defence and Amerikan Ambitions", *Survival*, Cilt 44, No.2, Yaz 2002, s.86.

Soğuk Savaş sürecinde füze savunma sistemi konusunda varılan uzlaşmanın iki-temel dayanağı vardı. İlki, büyük çapta bir saldırıyı bertaraf edebilecek bir savunma sisteminin stratejik dengeyi bir istikrara sürükleyeceği ve tarafların nükleer caydırıcılıklarına güvenlerini azaltacağından bir savaş riskini artıracığı endişesi idi. İkincisi ise; kurulması düşünülen büyük çaplı bir savunma sisteminin karşılıklı silahlanma yarışını artıracığı idi.¹⁷

Bu düşüncelerin Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği arasında 1972 yılında imzalanan Anti Balistik Füze Andlaşması'nda yer bulduğu açıktır.¹⁸ Bu anlaşma stratejik olarak balistik füze savunma sistemi yerleştirilmemesini ve dolayısıyla karşılıklı olarak tarafların nükleer caydırıcılıklarından şüpheye düşmemelerini öngörüyordu. Ancak sözkonusu andlaşma bütün füze savunma sistemlerini içermiyordu. Andlaşmanın 3.maddesi tarafların iki bölgede konuşlandırılabilceği, herbirinde konuşlandırılacak 100 önleme mekanizmasını geçmeyecek bir antibalistik füze sistemine olanak sağlıyordu.¹⁹ Bu şekilde tarafların başkentlerinin ve kıtalararası balistik füzelerinin korunması amaçlanmaktaydı. Ancak bu madde 1974 yılında yalnızca bir bölgede 100 önleme mekanizması konuşlandırılmak üzere sınırlanmıştır.²⁰

Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği arasında imzalanan Antibalistik Füze Andlaşması'nın, Soğuk Savaşın gerilimli atmosferinde imzalandığı açıktır. Tarafların birbirlerinin niyetleri hakkında kuşku besledikleri bellidir. Soğuk Savaşın bitimi ile birlikte bu algılamaların değiştiği ve Amerikan-Rus ilişkilerinde belirli bir iyileşmeye gidildiği gözlemlenmektedir. Rusya ve Amerika Birleşik Devletleri'nin müttefik olmamakla birlikte artık düşman olmadıkları da ortadadır.

Bu yeni yaklaşmanın en somut sonuçları da tarafların nükleer güçlerinde bir azalmaya yönelmelerinde görülmektedir. 1991'de imzalanan Stratejik Silahların Azaltılması Anlaşması (START I) bu ülkelerin savaş başlıklarını 6.000'e indirmelerini öngörüyordu.²¹ Bu ülkelerin soğuk savaş yıllarında sahip oldukları savaş başlığı sayısı yaklaşık olarak 10.000-12.000 civarındaydı) Bunu Ocak 1993 START II Andlaşması izlemiştir. Burada da karşılıklı olarak güçlerin 3.000-3.500'e indirilmesi öngörül-

¹⁷ Daalder, Goldgeies ve Lindsay, a.g.m., s.7.

¹⁸ Richard A.Falkenrath, "Theatre Missile Defence and the Anti Ballistic Missile Treaty", *Survival*, Cilt 36, No.4, Kış 1994-95, s.142.

¹⁹ Falkenrath, a.g.m., s.145.

²⁰ Falkenrath, a.g.m., s.146.

²¹ Daalder, Goldgeier ve Lindsay, a.g.m. s.8.

yordu. Son olarak Mart 1997'de Bill Clinton ve Boris Yeltsin silah sayısının 2.000-2.500'e indirgenmesinde bir mütabakata varmışlardı.²² Ancak bu gelişmeler Washington ve Moskova arasındaki güvensizliğin sona erdiğini öne sürmek için yeterli değildir.

Amerika Birleşik Devletleri'nin tehdit algılanmasındaki değişiklik ile birlikte Ulusal İstihbarat Tahminleri Birimi'nin Kasım 1995'te Kuzey Kore'nin Alaska ve Havai Adaları'nın batı kıyılarını vurabilecek füze sistemleri geliştirdiğini ortaya koyması ile ABD'nin Ulusal Füze Savunma Sistemine bakışı yeni bir boyut kazanmıştır. Rumsfeld Komisyonu'nun Temmuz 1998'de Kuzey Kore veya İran'ın yaklaşık olarak beş yıllık bir süre içerisinde böyle bir yeterliliğe ulaşabileceklerini ortaya koymuştur.²³ Ancak 1995'te ortaya konulan verilere göre "haydut ülkelerin" bu kapasiteye ulaşabilmeleri için bir hayli zamana ihtiyaçları olduğunu öne sürmektedir.²⁴

Kuzey Kore'nin Ağustos 1998'te uzun menzilli Taepo-Dong 1 füzelerini denemesi Rumsfeld Komisyonu'nu doğrular niteliktedir. Ancak bu Kuzey Kore'nin henüz kıtalararası balistik füze konuşlandırabileceği anlamına gelmemektedir.

Clinton yönetimi bu aşamada Eylül 1999'da Taepo-Dong 2 füzelerinin test edilmesini önlemek için Kuzey Kore'ye ekonomik yaptırımlar uygulamak gibi bir kısım diplomatik eğilimlere yönelme yoluna gitmiştir.²⁵

Kuzey Kore İran ve Irak'ın gelişiminde bir ilerleme gözlenmekle birlikte bunu Amerika Birleşik Devletleri'ne yönelik çok büyük bir tehdit olarak görmemekte fayda vardır. ABD topraklarına yönelik bir füze saldırısı geliştirebilmeleri için çok uzun bir zaman dilimine ihtiyaçları vardır. Beyaz Saray Bilim ve Teknoloji Başkanı Haziran 1998'de kısa menzilli balistik füze yapmanın zor bir iş olmadığını ancak bu düzeyde bilgi ve teknik imkanın kıtalararası balistik füze geliştirmek için gereken bilimsel bilgi ve teknik birikimin yalnızca %2'si olduğunu geride kalan %98'lik birikimin kazanılmasının ise önümüzdeki 15 yıl içerisinde pek mümkün görünmediğini belirtmiştir.²⁶

²² Daalder, Goldgeier ve Lindsay, a.g.m., s.8.

²³ bkz. Executive Summary of the Report of the Commission to Assess the Ballistic Missile Threat to the United States, 15 Temmuz 1998 -<http://www.fas.org/irp/threat/bw-threat.htm>

²⁴ bkz. Emerging Missile Threats to North America During the Next 15 Years, Kasım 1995-<http://www.fas.org/spp/starwars/offdocs/nie 9519.htm>.

²⁵ Kathryn Tolbert, "North Korea Confirms It Will Not Test Missile", *Washington Post*, 25 Eylül 1999.

²⁶ Mustafa Kibaroglu, "Amerikan Ulusal Füze Savunma Sistemi" *Avrasya Dosyası*, Yaz, 2000, ABD Özel, s.104'te belirtilmiştir.

Ancak Başkan Bill Clinton Temmuz 1999'da ülkesine yönelik olası tehditlere vurgu yaparak Ulusal Füze Savunma Sistemi Kanununu imzalamıştır. Bu Kanunun Birleşik Devletler sınırlarına karşı olası muhtemel bir füze saldırısını önlemek için en kısa zaman içerisinde etkin bir füze savunma sistemi konuşlandırılmasını öngörüyordu.²⁷ Bu kanunu imzalarırken başkan, dört temel kriteri gözönünde bulunduracağını açıklıyordu. Teknolojik ilerleme, tehditin boyutları, sistemin maliyeti ve silahsızlanma rejimi üzerindeki etkisi.

Ulusal Füze Savunma Sistemi çalışmalarını 1980'lerdeki Stratejik Savunma Girişimi çalışmalarından ayıran iki temel özellik vardır. İçeriğinin stratejik savunma girişimi çalışmalarından daha dar olduğu kesindir. Ayrıca planlanan sistem x-ışınları lazerleri gibi uzay teknolojilerini kullanmak yerine yaklaşan savaş başlıklarını imha etmek için yeryüzüne konuşlandırılmış imha sistemlerini kullanacaktır.

Clinton yönetimi bu çerçevede öncelikle 2003 yılına kadar Alaska bölgesine yerleştirilecek 20 imha sistemi konuşlandırılmayı öngörmüştür. Ancak bu sistemin yerleştirilmesi için daha sonra 2005 yılını ve aşamalı olarak imha sistemi sayısını 100'e çıkarmayı öngörmüştür. Uygulanması düşünülen sistemin birinci aşaması'nın amacı ABD'yi oluşturan devletleri belirli sayıdaki Kuzey Kore füzelerine karşı korumaktır.²⁸

Amerikan yönetimi sistemin 2.aşaması çerçevesinde 2010-2011 yılına kadar ki zaman dilimi içerisinde daha gelişmiş bir sistem yerleştirmeyi öngörüyordu. Sistemin bu ikinci aşaması birkaç düzine kıtalararası balistik füze savaş başlığı imha etmeyi öngörürken Amerikan Ulusal Füze kapasitesini iki şekilde büyütmeyi öngörüyordu. İlk olarak Kuzey Kore'den atışılacak füzeler kadar Ortadoğu'nun çeşitli ülkelerinden atışılacak füzeleri de imha etmeyi öngörüyordu. İkincisi ise; daha karmaşık sistemli savaş başlıklarını ve füzelerini imha etmeyi amaçlıyordu. Sistemin 2.Aşaması bu çerçevede Ortadoğu ülkelerinden yönelecek olası muhtemel bir saldırı karşısında Amerikan topraklarının kuzey doğusunun savunulmasını zorunlu kılıyordu. Bu da Kuzey Dakota, Grand Forks'ta konuşlandırılacak ikinci bir imha sistemi kurulmasını zorunlu kılmaktadır.²⁹

Ancak bu sistemin konuşlandırılmasına yönelik çabaların ve bu çerçevede yapılan denemelerin Antibalistik Füze Andlaşmasının ihlali anlamına geldiği de açıktır. Amerikan yönetiminin bu bağlamda Rusya ile

²⁷ Daalder, Goldgeier ve Lindsay, a.g.m., s.10

²⁸ Daaalder, Goldgeier ve Lindsay, a.g.m., s.11.

²⁹ Daaalder, Goldgeirer ve Lindsay, a.g.m., s.12.

birlikte Andlaşmayı yeniden düzenlemesi veya altı ay öncesinden Andlaşmadan çekildiğini belirtmesi gerekmektedir. Nitekim Aralık 2001'de ABD, ABM'den çekildiğini açıklamıştır.

Bu gelişmeler ışığında Amerikan kamuoyunda bu sistemin yerleştirilip geliştirilmesinin doğuracağı yararlar ve zararlar da değerlendirilmektedir. Amerikan kamuyonuda bu şekilde bir füze savunma sisteminin ziyade daha önceden de uygulandığı gibi nükleer caydırıcılığı ön plana çıkaran sistemler önerilmektedir. Bunun yanısıra bu sistemin ABD'ye yönelik bütün füze saldırılarını önleyemeyeceği de dile getirilmektedir. Bu sistemin radar alıcılarının radar seviyesinin altından gelen, nükleer denizaltılardan ateşlenen füzeleri imha etmekte yetersiz kalacağı öne sürülmektedir.³⁰ Sistemin bütçeye getireceği mali yük de ayrı bir tartışma konusudur.

Amerikan kamuoyunun yanısıra uluslararası platformlarda da bu sisteme karşı tepkiler dile getirilmektedir. Uzun bir zaman dilimi içerisinde yerleşen stratejik dengenin bozulması dolayısıyla bu füze savunma sisteminin ABD güvenliğini artırmaktan ziyade azaltacağı belirtilmektedir. Rusya ve Çin'in bu sistemin konuşlandırılmasına karşı çıkmaları gibi birçok Avrupa ülkesi de bu sistemin konuşlandırılmasını pek tasvip etmemektedirler.

A) Ulusal Füze Savunma Sistemine Yöneltilen Tepkiler

1) **Rusya:** Rusya bu bağlamda bu füze savunma sistemine karşılık olarak nükleer silahlanmasında bir azalmaya gitmediği gibi yeni savaş başlıkları oluşturulmasına yönelebilir. Var olan nükleer gücünü de kulanıma hazır tutarak bir nükleer kaza riskine açık kapı bırakabilir. Rusya aynı zamanda nükleer silahların yayılması rejimine sağladığı desteği bir kenara bırakıp uluslararası kamuoyu ile iyi ilişkiler geliştirmeyen, uluslararası teröre destek verdiği düşünülen ülkelere nükleer ve balistik füze teknolojisi sağlayabilecektir³¹. Bunun uluslararası istikrar dengesinde taşların yerinden oynamasına ve uluslararası güven ortamının zedelenmesine neden olacağı açıktır.

2) **Çin:** Benzer bir durum Çin için de sözkonusudur. Konuşlandırılacak bu füze savunma sistemini Çin kendisine yönelik bir tehdit olarak algılayacak ve bunun sonucunda da kıtalararası balistik füze teknolojilerini ve nükleer teknolojisini geliştirme yoluna gidecektir. Bu da belki de

³⁰ Utgoff, a.g.m., s.93.

³¹ Erkin Ekrem, "Ulusal Füze Savunma Sistemi" (NMD) Çin'i Rusya'ya Yakınlaştırabilir mi?", Avrasya Dosyası Cilt 6, Sayı 4, Kış 2001, Rusya Özel, s.123.

Soğuk Savaş dönemindeki gibi bir silahlanma yarışına neden olabilecektir. Çin'in bu sisteme göstereceği bir başka tepki de Amerika Birleşik Devletleri ile birçok konuda işbirliği yapmak için daha az istekli olmak şeklinde ortaya çıkabilecektir. Pekin bu bağlamda nükleer silahsızlanma rejimine verdiği desteği askıya alıp diğer ülkelere füze teknolojisi ve nükleer teknoloji sağlama konusunda daha istekli olabilecektir.³²

Pekin ve Moskova'nın bu ortak tehdit algılamalarına karşı birlikte hareket etmelerinin hassas dengeler üzerine kurulu nükleer dengeyi zedeleyeceği gibi birçok konuda ABD'ye karşı politikalar geliştirip uygulayacakları ve bunun da uluslararası güvenlik çerçevesinin yeniden düzenlenmesi gerektiği anlamına gelebileceği açıktır.

3) **Avrupa Birliği:** Bu ulusal füze savunma sisteminin konuşlandırılmasının Avrupa'da da yankı bulacağı açıktır. Avrupalı liderler ve politika yapımcıları Rusya'nın buna göstereceği tepkiden ve bu sistemin ABD ve Avrupa arasında stratejik bir ikilik ve ayırım oluşturabileceği endişesi taşımaktadırlar. Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac bu füze savunma sistemine tepkisini tarihe atıfta bulunarak ortaya koymuştur. Dünya tarihi boyunca oluşan savaş ortamlarında, kılıç ve kalkanın münasebetlerinde kazanan tarafın her zaman için kılıç olduğunu belirtmiştir.³³ Savunma için harcanan çabaların karşılığı olarak bir silanlanmaya gidildiği ve böylece dehşet dengesinin arttığını ortaya koymuştur.

Almanya Dışişleri Bakanı Joschko Fischer'de bu sistemin NATO güvenlik standartlarında bir ayırma neden olacağını belirtmiş ve ittifakın temellerinin sarsılmasına, üyelerin birbirine duydukları güvenin azalmasına neden olabileceği ileri sürmüştür.³⁴

Sözkonusu bu eleştiriler ve tepkiler nedeni ile uluslararası dengenin yeniden şekilleneceği, ortaya çıkacak olan bu güvenlik ve istikrarsızlık ortamında ABD ve dünya güvenliğinin artacağına azalacağı bu sistemin güvenlik üretmekten ziyade tüketeceği endişeleri de belirli bir gündem teşkil etmektedir.

IV. Ulusal Füze Savunma Sistemi ve Türkiye

Napolyon, "Bir ülkenin tarihinin coğrafyasında gizli olduğunu" belirtmiştir. Türkiye'nin coğrafi konumu, güvenlik ve dış politikasını be-

³² Ekrem, a.g.m., s.129.

³³ Craig Whitney, "With a "Don't Be Vexed" Attitude, Chirac Assess US", New York Times, 17 Aralık 1999,

³⁴ William Drozdiak, "Possible US Missile Shield Alarms Europe", Washington Post, 6 Kasım 1999.

lirtmiştir. Türkiye bu çerçevede "real politik" uygulamasına yönelmiştir. Çeşitli ittifaklar kurarak dengeli bir dış politika izlemeye gayret göstermiştir. Ancak Soğuk Savaş'ın bitimi ile güvenliğine yönelik yeni tehditler, riskler ve oluşumlarla karşı karşıya kalmıştır.

Türkiye bu yeni güvenlik politikası çerçevesinde stratejik işbirliği ve stratejik ortaklıklara yönelmiştir. 1990'lar boyunca Amerika Birleşik Devletleri ve İsrail ile stratejik ilişkiler geliştirmiştir. Bu yeni düzenleme çift kutuplu soğuk savaş atmosferinden sonra Türkiye'yi yeni bir kutuplaşma ile karşı karşıya bırakmıştır. Türkiye'deki "Batı" kavramı ABD ve Avrupa Birliği (AB) olarak yeni bir kutuplaşma şeklinde ortaya çıkmıştır. İdeolojik ve yayılcı bir özellik gösteren "Doğu" tehditinin yerini farklı konularda farklı özellikler gösteren "Kafkaslar ve Ortadoğu" tehditi almıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye statükonunun korunmasını temel alan bir politika benimserken Ortadoğu olaylarına mesafeli yaklaşmaya başlamıştır.³⁵ Bu tutumunu Soğuk Savaş döneminde de sürdürürken Soğuk Savaş'ın sonu bu politikasını değiştirmesine neden olmuştur. Bunun en belirgin özelliği de Türkiye'nin 1991 Körfez Savaşında izlediği politikasında görülmektedir.

Gelişen bu yeni süreç içerisinde Türkiye'nin komşularının (Iran, Suriye, Irak) kitle imha silahlara sahip olma yoluna gittikleri bilinmektedir. Savaş öncesi Irak rejiminde olduğu gibi bunları kullandıkları -Halepçe Olayı- bilinmektedir. Bu ülkelerin etkin ve etkili birer hava kuvvetlerine sahip olmamaları da bu ülkelerin uzak ve yakın hedeflerini vurmak için balistik füzeler konuşlandırma ve geliştirme yolunu seçmelerine neden olmuştur. Bu da Türkiye'nin sınırlarının hemen ötesinde bir tehdit algılamasına neden olmuştur. Türkiye'nin bu tehdit algılamasının en temel nedenlerinden bir tanesi de komşularının sahip olduğu ve geliştirdiği balistik füzeler ve bunların menziline yatmaktadır.³⁶

Türkiye'nin taşıdığı bu endişelerin Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra kitle imha silahları yapımında kullanılan zenginleştirilmiş Uranyum ve Plutonyumun akışı üzerindeki denetimin azalması, kendi rejimi ile dostane ilişkiler içerisinde olmayan ülkelerin eline geçmesi tehlikesi ile de artmıştır. 1991 Körfez Krizi sürecinde Irak'ın Scud-B ve Al-Hussein füzelerini kullanması, 1998 ve 200'de İran'ın nükleer başlık taşıyabilen Shabab-3 füze-

³⁵ Yuluğ Tekin Kurat, 'Elli Yıllık Cumhuriyetin Dış Politikası', Belleten, Cilt: XXXIX, No: 154, s. 269

³⁶ Joseph McMillan ve diğerleri, 'Toward a New Regional Security Architecture', The Washington Quarterly, Cilt: 26, No: 3, s. 168

lerini denemesi de bu kaygıların derinleşmesine neden olmuştur. Türkiye'nin İsrail ile stratejik ilişkileri ve Suriye ile Irak'la henüz çözüme kavuşmamış su sorunu gibi nedenlerle Türkiye güney doğu sınırlarını kitle imha silahı tehditi altında hissetmesine neden olmuştur. Algıladığı bu tehdit Türkiye'yi sahip olmadığı uzun menzilli füze savunma sistemlerine sahip olma yoluna gitmesine neden olmuştur.

Ülkelerin kitle imha silahlarına sahip olma yoluna yönelmelerindeki temel motifler birbirinden farklıdır.³⁷ Kitle imha silahları Ortadoğu'da güç ve prestij temsil ederler. Türkiye'ye komşu bu ülkeler aynı zamanda olası muhtemel gelecekteki bir kısım problemler için de bu kitle imha silahlarına sahip olma yoluna gitmektedirler. Suriye'nin Golan Tepeleri gibi bir kısım sorunlardan dolayı İsrail ile girebileceği muhtemel bir bölgesel çatışma için kimyasal silah elde etme yoluna gitmesi bu şekilde açıklanabilir. Nükleer silanlanmanın maliyeti ve teknik bilgi birikimi zorlukları gözönünde bulundurulursa bu ülkelerin kimyasal ve biyolojik silahlanmaya yönelmelerinin bir diğer nedeni de bunları "ikinci en iyi ihtimal" olarak değerlendirilmelidir.³⁸

Türkiye'nin Ortadoğu'daki komşularıyla bazı konularda dostane ilişkiler geliştirmediği de açıktır. Bunlardan bazıları bu ülkelerin Türkiye'ye yönelik PKK terörüne verdikleri destek, su sorunu, Türkiye'nin İsrail ile geliştirdiği stratejik ilişkiler Hatay Sorunu, Orta Asya ve Kafkaslarda etki alanı kurma mücadelesidir. Hassas dengeler üzerine kurulu bu Orta Doğu denkleminde topraklarına yönelebilecek bir füze saldırısı ve kitle imha silahı tehditine karşı bir arayış içinde olan Türkiye, Amerika Birleşik Devletlerinin Ulusal Füze Savunma Sistemi'nin bir parçası olan, bölgesel bir savunma sistemi olarak nitelenen "Theatre Missile Defence"³⁹ sistemi ile ilgilenmektedir.

Türkiye'nin bu çerçevede Arrow anti balistik füze savunma sistemi bünyesinde İsrail ile ilişkide olduğu bilinmektedir. Bu savunma stratejisini daha da geliştirerek Amerika Birleşik Devletleri ve İsrail ile ortaklaşa bir Arrow-2 füzeleri sistemine yönelmektedir.

Ateşlenecek füzeleri henüz ateşleme aşamasındayken imha etmeyi planlayan Ulusal Füze Savunma Sistemi ve onun bir uzantısı olan bölgesel füze savunma sisteminde coğrafi konumundan dolayı Türkiye'nin bu

³⁷ Kenneth Waltz, "The Spread of Nuclear Weapons: More May Be Better", *Adelphi Paper*, No.171, (London: International Institute of Strategic Studies, 1981), s.9.

³⁸ Richard Rhodes and Denis Beller, "The Need for Nuclear Power", *Foreign Affairs*, January/February 2000, s. 36

³⁹ Falkenrath, a.g.m., s.153.

proje içerisinde yer alması Amerika Birleşik Devletleri açısından hayati bir önem arz etmektedir.⁴⁰ Çünkü bu sistem füzeleri imha edecek mekanizmaların ya komşu ülkelere ya da yakın çevresinde bulunan savaş gemilerine yerleştirilmelerini zorunlu kılmaktadır. ABD bu çerçevede Türkiye'nin doğusunda ve güneydoğusunda gerekli mekanizmaları yerleştirmeyi planlamaktadır. Ancak konuşlandırılacak bu sistemle, olması muhtemel böyle bir saldırı neticesinde füzelerin ve taşıyabilecekleri kitle imha silahı başlıklarının imha edilmesi neticesinde ortaya çıkacak olan serpinti ve etkilerinin Türkiye toprakları üzerinde olacağı bellidir ve bu konu bir çözüme kavuşturulmamıştır.

Türkiye'nin bu sisteme dâhil olmasıyla birlikte askeri harcamaların büyüklüğü de gözönünde bulundurulduğunda bütçesine yükleyeceği mali yükün yanısıra politik olarak da ilgili ülkelerin başkentlerinin baskısına maruz kalacağı da ortadadır. Pekin ve Moskova'nın bu bağlamda Türkiye ile ilişkilerini gözden geçirip yeni bir Türkiye politikası oluşturabilmeleri⁴¹ ile birlikte Atina'nın da bu projeye tepkisi büyük olacaktır. Türkiye'yi temel güvenlik tehdidi olarak algılayan Atina'nın, Türkiye'nin askeri kapasitesindeki bir artışı memnuniyetle karşılamayacağı kesindir. Atina bu çerçevede Güneydoğu Avrupa'daki güvenlik dengesinin yerinden oynadığını düşünecek ve Avrupa Birliği'nin genişlemesi ve Avrupa Güvenliği bünyesinde karşıt önlemler alabilecektir.

Ancak bu sistemin yerleştirilmesinden önce getirisi ve götürüsü ile değerlendirilmesi gerektiği açıktır. Hangi şartlarda, hangi bölgelere hangi sistemlerin nasıl yerleştirilecekleri, bunların teknik özellikleri etraflıca incelenmelidir.

Türkiye, Ortadoğu'daki komşularının silahlanmasının yaratacağı tepkiyi bertaraf etmek için 150 km menzilli M-7 modeli Çin füzelerine benzer bir füze olan J-füzelerini test etmekle birlikte savunmasını bir şekilde garanti altına alacak daha geniş çaplı savunma sistemlerine yönelmek istemektedir. İsrail ve Amerika Birleşik Devletleri ile kuracağı böyle bir sistem bu açıdan değerlendirildiğinde büyük faydalar sağlayacaktır.⁴²

Ancak politikalar oluşturulurken madalyonun her iki yüzünün de gözönünde bulundurulması zorunludur. Türkiye bu bağlamda konuşlandırmaya çalıştığı bu sistemin üyesi olmaya çalıştığı, Avrupa Birliği

⁴⁰ Sönmez Ateşoğlu, 'Turkish National Security Strategy and Military Modernization', Strategic Review, Winter 2001, Sayı: XXIX, No: I, s. 32

⁴¹ Ekrem, a.g.m., s.129.

⁴² Thomas Grant, 'Turkey: Support the Indispensable Ally', American Diplomacy, 2002, Cilt: 7, No: 2, s. 17

ile ilişkilerini nasıl etkileyeceği⁴³ ve Arrow füze savunma sisteminin Ankara'ya maliyetinin milyarlarca dolar olacağı gibi etkenler iyi etüd edilmiştir.

Sonuç

Ülkelerin güvenliklerini tehlike altında hissettikleri, sistem yapısının hassas dengeler üzerine kurulduğu gerekli düzenlemeleri yapacak bir üst unsurun olmadığı bu anarşi ortamında Amerika Birleşik Devletlerinin güvenliğine ve topraklarına yönelecek bir füze saldırısı tehditine karşı kendini güvence altına almasını sağlayacak başlıca iki düzenlemeyi ve Türkiye'in bunlar içerisindeki yerini inceleyen bu araştırma yeniden ortaya koymuştur ki Türkiye Amerika Birleşik Devletleri açısından kaybedilmesi göze alınmayacak bir bölgesel ve küresel müttefikdir.

Yapımına yönelinecek politikalarda ve kurulacak yeni sistem mimarisinde Türkiye'nin mütabakatı hayati bir önem arzedecektir. Ancak uluslararası ilişkilerde sürekli ilkelere ziyade sürekli çıkarların olduğu olgusundan hareketle üzerinde durulması gereken nokta bu birlikteliğin Türkiye'ye maliyetini asgari seviyeye indirirken çıkarlarını azami seviyeye çıkarabilme becerisi gösterebilmektedir.

Bu politik çıkarımları oluştururken Türkiye'nin tarihini, içinde bulunduğu coğrafyayı, üyesi bulunduğu uluslararası kurumları, üye olmak istediği uluslararası kurumları ve bu doğrultuda oluşturacağı politikaları bir dengede tutması zorunludur. Bu doğrultuda yapması gereken kendi çıkarları ile müttefiklerinin çıkarlarını ortak bir paydada birleştirebilmesidir.

Bu durum ekonomi ve politika için geçerli olduğu kadar güvenlik algılamaları için de geçerlidir. Bu çalışmada incelenen Stratejik Savunma Girişimi ve Ulusal Füze Savunma sistemi bünyesinde Türkiye ve oynadığı rol bu açıdan değerlendirilmelidir. Türkiye'nin küresel ve bölgesel olarak etkin ve güçlü bir rol oynayabilmesinin temelinde bu anlayışı benimseyip uygulamak yatmaktadır.

KAYNAKÇA

- Baker, D., "The Making of Star Wars", New Scientistist, 9 Temmuz 1987.
 Craig Whitney, "With a "Don't Be Vexed" Attitude, Chirac Assess US", New York Times, 17 Aralık 1999.
 David M. Abshire, "Strategic Defence Initiative", NATO, Vol.2, 1985.

⁴³ Kemal Kirişçi, 'Turkey and the United States: Ambivalent Allies', Middle East Review of International Affairs, December 1998, cilt: 2, No: 4, s. 47

- Emerging Missile Threats to North America During the Next 15 Years, Kasım 1995-http://www.fas.org/spp/starwars/offdocs/nie_9519.html.
- Erkin Ekrem, "Ulusal Füze Savunma Sistemi" (NMD) Çin'i Rusya'ya Yakınlaştırabilir mi?", *Avrasya Dosyası* Cilt 6, Sayı 4, Kış 2001, Rusya Özel.
- Executive Summary of the Report of the Commission to Assess the Ballistic Missile Threat to the United States, 15 Temmuz 1998 - <http://www.fas.org/irp/threat/bw-threat.html>.
- Haley, P., ve Meritt, J., *The Strategic Defence Initiative: Folly or Future?*, Westview Press, Colorado, ABD, 1988).
- Ivo H.Daalder, James M.Goldgeier ve James M.Lindsay, "Deploying NMD: Not Whether, But How", *Survival*, cilt, 42, no.1, Bahar 2000.
- James A., Abrahamson, "Strategic Defence Initiative", *Defence*, Ağustos 1984.
- Joseph McMillan ve diğerleri, 'Toward a New Regional Security Architecture', *The Washington Quarterly*, Cilt: 26, No: 3.
- Kathryn Tolbert, "North Korea Confirms It Will Not Test Missile", *Washington Post*, 25 Eylül 1999.
- Kemal Kirişçi, 'Turkey and the United States: Ambivalent Allies', *Middle East Review of International Affairs*, December 1998, cilt: 2, No: 4.
- Kenneth Waltz, "The Spread of Nuclear Weapons: More May Be Better", *Adelphi Paper*, No.171, (London: International Institute of Strategic Studies, 1981).
- Marsh, P., "The Anatomy of Star Wars" *New Scientist*, 14 Kasım, 1985.
- Mustafa Kibaroglu, "Amerikan Ulusal Füze Savunma Sistemi" *Avrasya Dosyası*, Yaz, 2000, ABD Özel.
- Richard A.Falkenrath, "Theatre Missile Defence and the Anti Ballistic Missile Treaty", *Survival*, Cilt 36, No.4, Kış 1994-95.
- Richard Rhodes and Denis Beller, 'The Need for Nuclear Power', *Foreign Affairs*, January/ February 2000.
- Sönmez Ateşoğlu, 'Turkish National Security Strategy and Military Modernization', *Strategic Review*, Winter 2001, Sayı: XXIX, No: I.
- Thomas Grant, 'Turkey: Support the Indispensable Ally', *American Diplomacy*, 2002, Cilt: 7, No: 2.
- Tolga Yarman, *Stratejik Savunma Girişimi ve Türkiye* (Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, Ankara 1986).
- Victor Ufgoff, "Proliferation, Missile Defence and American Ambitions", *Survival*, Cilt 44, No.2, Yaz 2002.
- William Drozdiak, "Possible US Missile Shield Alarms Europe", *Washington Post*, 6 Kasım 1999.
- Yuluğ Tekin Kurat, 'Elli Yıllık Cumhuriyetin Dış Politikası', *Bellekten*, Cilt: XXXIX, No: 154